

morir', "Dos poemes del cançoner català de Pere Torroella" i "'Ficció que féu la reprovada Viuda a Tirant'. Comentaris al capítol 283 de 'Tirant lo Blanc'". Tal com diu l'autor en el pròleg, proposa una lectura d'uns textos en prosa i d'unes poesies, fixant-se en "el món conceptual, espiritual i creacional que hi és resolt mitjançant el joc interactiu de les formes, el discurs sintàctic i expositiu dels continguts, tant els personals com els manllevats". La segona part, titulada "Literatura en l'àmbit del Renaixement" comprèn un estudi de sis poesies populars del segle XVI, quatre cartes paròdiques valencianes, també del XVI, un estudi sobre els "Col·loquis tortosins de Cristòfor Despuig", que malgrat que foren escrits en el segle XVI, contenen visions de la història medieval catalana que cal tenir en compte. Clou aquesta part un article sobre "Pere Seraffí, 'Càntich de amors': anàlisi i context petrarquista i renaixentista". El volum compta amb un índex de noms. Són treballs interessants no solament per als estudiosos de la literatura medieval sinó també per als historiadors, ja que alguns d'aquests autors són situats en el seu context històric. En molts casos, literatura i història van estretament lligades.

MARIA TERESA FERRER I MALLOL
Institució Milà i Fontanals, CSIC. Barcelona

José Enrique RUIZ-DOMÈNEC, *Ricard Guillem. Un sogno per Barcellona*, Nàpols, Edizioni Athena, 1999. 318 pp.

"Ricard Guillem" és la biografia d'un destacat personatge de la Barcelona del segle XI, propietari de terres, comerciant, diplomàtic vinculat a la cort i, finalment, senyor feudal, que el professor José Enrique Ruiz-Domènec ha reconstruït a partir de la documentació patrimonial del mateix, localitzada entre els pergamins de Cancelleria de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, l'edició de la qual, a cura de l'arxiver Rafael Conde y Delgado de Molina, tanca l'obra.

Ricard Guillem nasqué cap al 1044 en un lloc de la Marca del Penedès, prop del castell d'Olèrdola. Era fill d'un senyor de la frontera, vassall del vescomte Mir Geribert. L'any 1065 s'instal·là a Barcelona, on esposà Ermessenda, filla del *dives* Bernat Ramon i d'Ermengarda, de la rica família terratinent dels Vives de Provençals, i comprà una casa a la zona del Castell Nou, prop de l'església de Sant Miquel. Entre 1065 i 1079 Ricard Guillem invertí el seu capital heretat i els beneficis que obtenia de la venda del vi en la compra de vinyes i terres per a complantar en el territori suburbà.

Amb la mort de Ramon Berenguer I el 1076, comença la segona etapa de la seva vida, marcada per l'allunyament de l'activitat productiva i la vinculació a la cort. Aquesta etapa es clou amb la mort del seu amic, Ramon Berenguer II Cap d'Estopes, a finals de 1082. Aleshores Ricard Guillem deixa la política i es retira a Vespella, a la plana de Vic, on esdevé propietari de terres dins del territori controlat pel "veguer" de Gurb, Bernat Guillem de Queralt, el millor amic del Cap d'Estopes.

A finals del 1087 Ricard Guillem retorna a Barcelona. Comença la tercera fase de la seva vida, que el porta assolir el rang nobiliari concebut sempre com una prolongació de

"Anuario de Estudios Medievales", 30/1 (2000)

la seva activitat econòmica i política. D'aquesta etapa, Ruiz Domènech destaca la participació de Ricard Guillem al costat de Bernat Guillem de Queralt i del comte Berenguer Ramon II en l'enfrontament amb el Cid a Tévar, el juny de 1089, notícia recollida per les *Gesta Roderici*.

La primavera de 1094 Ramon Berenguer III envia Ricard Guillem a València amb la missió d'establir una aliança amb Rodrigo Díaz. El comte es compromet a socórrer el Cid en cas d'assalt de la ciutat. Amb aquesta promesa Ricard Guillem porta un regal: un poema, que és alhora un cant a la figura del Cid i un monument a la memòria del llinatge de la casa de Barcelona. Ruiz Domènec formula una curiosa hipòtesi sobre la redacció del *Carmen Campidoctoris*. El *Carmen*, hauria estat compost poc després de Tévar, entre juny de 1093 i juny de 1094 per un grup d'escriptors de l'escola de la catedral de Barcelona, sota la direcció del *caput scolae* Guillem Bernat, cunyat de Ricard Guillem. La seva redacció s'hauria basat en les dades aportades pels testimonis directes de la jornada de Tévar, Ricard Guillem i els seus amics, fets presoners pel Cid en aquella ocasió.

Amb l'ajut de Ramon Berenguer III, el Cid imprimirà una severa derrota als almoràvits a Quart de Poblet l'octubre de 1094. Ricard Guillem retorna a Barcelona amb un important botí d'or, or que, en un any crític, ficarà en circulació mitjançant nombroses operacions de crèdit. Quan Ramon Berenguer III accedeix al poder, Ricard Guillem es troba en el moment àlgid de la seva riquesa. Es produeix aleshores, segons Ruiz Domènech, l'ascens de Ricard Guillem al rang de la noblesa per decisió comtal. L'ascens social de Ricard es completarà, després de la crisi social de 1107, amb el casament de la seva filla Elvira amb el noble Berenguer, fill de Guadall, vinculat per lligams de vassallatge a la família dels Castellvell, i amb l'adquisició per via judicial del castell d'Arraona, després d'un llarg plet amb els Odena, l'any 1113.

Ricard Guillem morí l'any 1116. En el seu testament deixà al seu fill Pere Ricard el feu que posseïa a Rocera, i als tres fills el castell d'Arraona i el de Cabrera, que li venia del vescomte de Girona i que aleshores tenia en feu Berenguer Folc. Després de la mort de Ricard Guillem, les operacions de la família entraren en una fase d'estancament. Vers 1131 els creditors assetjaren la vídua Ermessenda i els castlans d'Arraona es rebel·laren contra ella. Pere Ricard s'enfrontà amb el cosí Arnau Pere per l'herència materna. Els béns de Pere Ricard foren inventariats vers 1153, poc després de la seva mort, per manament de la cort del comte de Barcelona. El 27 de juny de 1160 Pere de Barcelona oferí al comte l'herència de Pere Ricard i, amb ella, la documentació patrimonial passà a integrar-se dins l'arxiu comtal. Amb aquest capital Ramon Berenguer IV finançà algunes de les operacions polítiques durant la crítica conjuntura de l'hivern de 1161.

Ricard Guillem és essencialment la història de la inserció del capital obtingut del botí en l'agricultura especulativa –la viticultura periurbana orientada a l'obtenció de beneficis comercials– i en el crèdit. Amb ella Ruiz Domènec reprèn un dels vells temes de la seva tesi sobre la Barcelona del segle XI: el dels orígens del capital comercial i de la “moral burgesa” a l'Europa mediterrània. Per a Ruiz Domènec Ricard Guillem “és un personatge crucial en el desenvolupament de l'ètica capitalista i de l'esperit del treball; la millor evidència que aquests valors apareixen molt abans del que s'ha pensat” (p. 10). Els seus objectius foren “la millora de l'explotació agrícola en les vinyes de Barcelona, el crèdit de diner com a mitjà per

a reactivar l'economia en moments de crisi i l'ús de la política al servei de l'ordre mercantil". Amb Ricard Guillem comença a Barcelona la revolució comercial; "en les seves inversions rau originàriament l'ètica d'un nou sistema econòmic, específicament capitalista" (pp. 153-154). Tanmateix, "Ricard Guillem" no és una història sense fisures. En el personatge, com en la societat, es debaten dues concepcions de la vida econòmica, dues ètiques incompatibles: l'economia del saqueig que caracteritzava la manera de ser i d'actuar de l'aristocràcia feudal i l'economia del benefici que començava a guiar la burgesia urbana.

Tot i que, tal i com diu l'autor "he intentat ficar en aquest llibre res que no fos possible verificar-ho en la documentació", l'obra va més enllà de l'estricta informació que forneixen els documents o algunes fonts narratives. El resultat és una reconstrucció de la vida i de la psicologia del personatge biografat, en la qual s'hi barregen sentiments, aspiracions, desitjos i incerteses, del protagonista i de les persones que l'envolten; una reconstrucció que, tot i que pugui semblar fictícia, és la més plausible, la més coherent de totes les possibles, amb les dades de les quals hom disposa.

L'autor, conscient de l'agosarat del seu mètode i del resultat obtingut, acaba amb una prevenció davant de la possible crítica. La seva biografia no és una novel·la històrica, una biografia inventada, –assegura– sinó una reconstrucció d'una vida per a comprendre els valors d'una època. El mètode utilitzat és l'hermenèutica, la crítica dels documents, per tal descobrir el que aquests signifiquen: "Un dels objectius que em proposava escrivint aquest llibre era mostrar que els documents del passat estaven carregats de significat, que tenen necessitat d'una interpretació basada en el principi d'analogia del text. La clau per la transició del text a l'anàleg del text és, segons Paul Ricoeur, la fixació del significat" (p. 161).

Ruiz Domènec acaba la seva obra amb una apologia de la història narrativa. Segons l'autor, el retorn de la història narrativa s'albira ja en el revival de la història de la cultura i de les mentalitats que en els darrers anys està transformant la nostra visió de l'època medieval, com a reacció a la història econòmica de base estadística. I és que, tal i com ens recorda l'autor, els anys han passat endebades i el maig de 1998, data d'acabament de la redacció del llibre, no és el maig de 1968.

PERE BENITO I MONCLÚS
Institució Milà i Fontanals, CSIC. Barcelona

Roser SALICRÚ I LLUCH, *Esclaus i propietaris d'esclaus a la Catalunya del segle XV. L'assegurança contra fugues*, Barcelona, CSIC, Institució Milà i Fontanals, 1998, 225 pp.

Entre los días 27 y 29 de mayo de 1999, el Departamento de Estudios Medievales de la Institución Milà i Fontanals del CSIC de Barcelona organizó un coloquio internacional sobre el tema de la Esclavitud a la Libertad en las sociedades mediterráneas de la Baja Edad Media. A lo largo de esos tres apretados días una serie de especialistas en el estudio de la esclavitud bajomedieval, tanto nacionales como extranjeros, presentes en el coloquio, coordinados por la eficaz dirección de la doctora María Teresa Ferrer Mallol, tuvimos

"Anuario de Estudios Medievales", 30/1 (2000)